

Секція 3
ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАТЬ
У ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Дудко І. В., кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови
Національного педагогічного університету імені
М. П. Драгоманова

ПРОНОМІНАТИВИ ЯК ВИРАЗНИКИ СЕМАНТИКИ
НЕОЗНАЧЕНОСТІ В МОВІ

Означеність – неозначеність як мовна універсалія дає змогу фіксувати різні ступені знання про об'єкт і в системі мовних засобів має своє вираження, реалізуючись в артиклевих мовах за допомогою спеціальних граматичних засобів – артиклів, а в безартиклевих – через функціонально-семантичну категорію означеності-неозначеності за допомогою лексичних, морфологічних, синтаксичних, просодичних засобів та їх поєднань.

Одним із найважливіших засобів вираження неозначеності як другого компонента бінарної опозиції «означеність–неозначеність» у слов'янських мовах і, зокрема, у сучасній українській літературній мові є розгалужена система неозначених займенників, або неозначених прономінативів.

Специфіка неозначених прономінативів як маркерів прагматичної неозначеності полягає у тому, що вони беруть участь у передачі різних її видів. Неозначеність витлумачують як відсутність точної ідентифікації предмета, особи, ознаки, кількості тощо. Ця відсутність може бути зумовлена різними чинниками, зокрема комунікативними намірами мовця: мовцеві невідомі особа, предмет, ознака тощо; для мовця вони несуттєві; мовець не впевнений, що вони йому відомі; мовець вважає непотрібним дати точну інформацію, прагне приховати її тощо [4, с. 227].

Помітний внесок у розробку питань, пов'язаних із неозначеними займенниками, у слов'янських мовах зробили такі мовознавці, як В. В. Виноградов, Ю. Л. Яворська, І. Пете, Є. М. Галкіна-Федорук, О. М. Селіверстова, Ю. Рибак, Г. Кржижкова, Л. Я. Маловицький, Й. О. Дзєндзелівський,

В. Ф. Сич, С. П. Самійленко, С. П. Бевзенко, Л. А. Булаховський, І. Г. Матвіяс, В. М. Ожоган, В. Г. Шехтер, М. Івич, Р. Ружичка, Я. С. Глушковська, Н. О. Янко-Триницька, Є. М. Сидоренко, М. О. Шелякін, Т. М. Ніколаєва, А. Трнкова, М. І. Откупщикова, М. Хаспельмат, О. В. Падучева, Ю. Б. Смирнов, С. М. Кузьміна.

В українському мовознавстві неозначеним займенникам було присвячене дисертаційне дослідження «Семантика і функціонування неозначених займенників у сучасній українській літературній мові» [2], яке лягло в основу опублікованої пізніше монографії «Займенникове вираження категорії означеності–неозначеності в українській мові» [1].

Розвиток мови, науки про мову та, власне, мовна практика показують, що коло займенникових засобів вираження семантики неозначеності значно розширилося. Аналіз відповідних мовних одиниць потребує залучення кількох підходів: функціонально-семантичного, комунікативно-прагматичного, когнітивно-ономасіологічного. Займенникові слова потребують уваги в загальнотеоретичному, типологічному, зіставному та порівняльно-історичному аспектах.

Нині недостатньо вивченою залишається низка питань: інвентаризація складу займенникових засобів вираження неозначеності, їх кваліфікація та класифікація, з'ясування диференційних семантико-функціональних ознак займенників зі значенням неозначеності та контекстуальних умов взаємовиключення їх або ж можливого рівнозначного функціонування, багатозначності згаданих прономінативів і їх функціонального призначення як виразників об'єктивно-прагматичної та суб'єктивно-прагматичної неозначеності, особливостей їхнього стилістичного вживання, явища граматикизації та прономіналізації тощо.

Неозначені прономінативи, характеризуючись загальною для всіх займенникових слів дейктичною функцією, вказують на невизначеність особи, предмета, ознаки, якості чи кількісного вияву, тобто виражають неясне, невідоме, точно не визначене загальне уявлення про особу, предмет, якість, властивість, належність, кількість, порядкове місце якогось предмета (істоти) в ряді інших тощо.

Традиційно до лексико-семантичного розряду неозначених у слов'янських мовах належать такі займенники [3, с. 38–39]:

– *українські* дехто, дещо, деякий, хтось, щось, якийсь, чийсь, хто-небудь, що-небудь, який-небудь, будь-хто, будь-що, будь-який, абиякий, бозна-хто, бозна-що, казна-хто, хтозна-що;

– *російські* некто, нечто, некоторый, некий, кто-то, что-то, какой-то, чей-то, кто-либо, кто-нибудь, кое-кто, кое-что;

– *білоруські* нехта, нешта, некаторы, нейкі, нечы, абыякі, якісьці, хтосьці, штосьці, чыйсьці, хто-небудзь, што-небудзь, чый-небудзь, абы-хто, абы-што;

– *польські* ktoś, coś, ktokolwiek, cokolwiek, kto bądź, co bądź, byle kto, byle co, ktośkolwiek, cośkolwiek, czyjś;

– *чеські* někdo, něco, nějaký, některý, něčí, kdosi, cosi, jakýsi, kterýsi, čísi, kdokoli(v), cokoli(v), kterýkoli(v), jakýkoli(v), číkoli(v), kdekdo, kdejaký, kdečí, kdecdo, málokdo, máloco, málokterý, ledakdo, ledacos, ledajaký, ledakterý, ledačí, buhvíkdo, buhvíjaký, buhvíčí;

– *словацькі* dakto, dačo, dačí, daktorý, niekto, niečo, niektorý, vol'akto, vol'ačo, vol'ačí, vol'aktorý, vol'aký, vol'ajaký, ktosi, čosi, ledakto, ledačo, ledajaký, kdekto, kdečo, hocikto, hocičo, málokto, máločo, všelikto, všeličo, ktokolvek, čokolvek, niečí «чийсь»;

– *верхньолужицькі* něchtó «хтось», něšto «щось», někajki «якийсь», někotru «деякий», štóžkuli, něchtóžkuli «будь-хто», něštožkuli «будь-що», něčeji «чийсь»;

– *нижньолужицькі* něcht(en), něco, někotary, někaki, něchtenžkuli «будь-хто», něcožkuli «будь-що», někotaryžkuli «будь-який», něčeji «чийсь»;

– *болгарські* някой, нешто, кой да е, някакъв, нечий;

– *македонські* некој, кој било, што било, кој да е, нешто, некаков, нечиј;

– *сербохорватські* нѐко (нѐтко) «хтось», нѐшто «щось», нѐкѹ «якийсь», нѐкакав «який-небудь, якийсь», кѹјѹгод «усякий», ма штѐ «хто-будь», ѐко «хто б не був», ѐшта «що б то не було; що-небудь», ѐкакав «який-небудь, який би не був», нѐчијѹ «чийсь», бѹгзнѹшта «бозна-що»;

– *словенські* někdo «хтось», někaj «щось», kdòrkóli «хто-небудь, будь-хто», kdòrsibódi «хто-небудь, будь-хто», kàrkóli «що-небудь, будь-що», kàrsibódi «що-небудь, будь-що», málokdo

«мало хто», *málokaj* «мало що», *néкак* «якийсь», *nekatéri* «декотрий», *néki* «якийсь», *katérikoli* «будь-який», *čígarkoli* «будь-який», *málokatéri* «мало котрий», *bógve kaj* «бозна-що».

У сучасній українській літературній мові афіксальні неозначені займенники утворюються від основи питально-відносних займенників *хто, що, який, чий, котрий* за допомогою препозитивних *аби-, будь-, де-, казна-* (розм.), *хтозна-* (розм.), *бозна-* (розм.), *чортзна-* (фам.) та постпозитивних *-небудь, -будь* (розм.), *-сь* формантів.

Крім афіксальних, неозначеність можуть виражати безафіксні займенники *хто, що, який, чий, котрий*, які є стилістично маркованими і вживаються переважно в розмовному мовленні.

Розмовне мовлення позначене також функціонуванням похідних неозначених займенників із виразним емоційно-експресивним значенням: *неабихто, неабищо, неабиякий, неабичий, неабикотрий, напівхтось, напівщось; батьказна-хто, батьказна-що, чорт(и)батьказна-що, чорт(и)батьказна-який, бісизна-що, хтось-то, якийсь-то; хто-хто, що-що, хто-не-хто; який-такий*.

У деяких контекстах до неозначених функціонально наближаються займенники інших семантичних груп, зокрема означальні *інший, кожний (кожен), усякий (всякий)* та заперечний *жодний (жоден)*.

До неозначених займенників за своїм значенням наближаються займенникові сполучення (стійкі сполуки, синтаксичні фразеологізми) типу: *невідомо хто (що, який); невідь хто (що, який); не знати хто (що, який); хто (що, який) завгодно; хто (що, який) хочеш; хто (що, який) попало; багато хто (що, який); мало хто (що, який); бог знає хто (що, який); байдуже хто (що, який); хоч (би) хто (що, який); хто б (то) не був; що б (то) не було; той чи інший* тощо. Варто наголосити, що наведені займенникові сполучення виступають еквівалентами афіксальних неозначених займенників – аналітичними номінаціями, що зазнають своєї граматикалізації.

Поповнення розряду аналізованих мовних одиниць відбувається також шляхом транспозиції (прономіналізації), тобто переходу інших частин мови до неозначених займенників.

У ролі неозначених займенників можуть вживатися прономіналізовані прикметники (*окреми́й, певни́й, відомий, даний, різни́й, други́й*), числівник *один*, зрідка іменники (*річ, справа, діло*).

Отже, є всі підстави стверджувати, що новий погляд на витлумачення категорії означеності-неозначеності в мові потребує аналізу не лише традиційних, а й нових мовних засобів вираження цієї категорії, зокрема займенників та займенникових комплексів із семантикою неозначеності.

Список використаних джерел

1. Дудко І. В. Займенникове вираження категорії означеності–неозначеності в українській мові : монографія / І. В. Дудко. – Київ : Альфа Реклама, 2011. – 232 с.

2. Дудко І. В. Семантика і функціонування неозначених займенників у сучасній українській літературній мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / І. В. Дудко. – Київ, 2002. – 255 с.

3. Історична типологія слов'янських мов / НАН України Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Ч. 2. / за ред. О. Б. Ткаченка. – Київ : Довіра, 2008. – 264 с.

4. Кузьмина С. М. Семантика и стилистика неопределённых местоимений / С. М. Кузьмина // Грамматические исследования. Функционально-стилистический аспект : Суперсегментная фонетика. Морфологическая семантика / отв. ред. Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1989. – С. 158

Ляшук А. В., заступник декана
Прикарпатського факультету
(м. Івано-Франківськ) Національної
академії внутрішніх справ

МОВА ПРАВА: НЕВЕРБАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Право є базовим соціальним регулятором, що забезпечує громадський порядок і громадську безпеку за допомогою офіційно закріпленої системи правил поведінки. У суспільстві право є символом порядку, рівності, справедливості, що у всіх своїх проявах існує у мовній формі. Юридичні приписи набувають функції нормативного правового регулятора лише тому, що фіксуються в офіційних документах.